

עיונים לפרשת "וישב" עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

לשנות בן בין הבנים

שאולי גרינפלד

בפרשתנו מסופר, שיוסף זכה ליחס מועדף על פני אחיו, מאביהם יעקב:

"ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו, ולא יכלו דברו לשלום".⁵

"וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו, ועשה לו כתנת פסים".⁶

ומכאן לומדת הגמרא בשבת⁶:

"ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים [כלומר: דבר מועט. סלע – שם של מטבע] מילת [צמר] שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו - נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

יש לשאול, מה הביא את יעקב לבטא את אהבתו הגדולה ליוסף, דווקא על ידי קניית מתנות?

וכן הביא הרמב"ם להלכה בהלכות נחלות⁷:

"צו חכמים שלא ישנה אדם בין הבנים בחייו אפילו בדבר מועט, שלא יבוא לידי תחרות וקנאה כאחי יוסף עם יוסף".

הרב יהודה קופרמן², בביאורו לספורנו³ הביא בשם הרב לייב היימן, שיעקב אבינו רצה להשלים ליוסף את אבדנה של אמו רחל. והוסיף הרב קופרמן וביאר, שכיון שלבנימין מעולם לא היתה אמה, תחושת החיסרון שבו היתה שונה מאשר אצל יוסף שהיתה לו אמה ואבדה לו, ולכן היה חשוב ליעקב 'לצ'פר' דווקא את יוסף. לפי ביאור זה, יוסף זכה ליחס מועדף משום חמלה על מצבו הקשה.

ובעקבותיו הביא גם הטור בהלכות נחלות⁸:

"ורבותינו ז"ל אמרו שלא ישנה אדם לבן בין הבנים אפילו בדבר מועט, שלא יבוא לידי קנאה".

פסיקה זו, מעוררת שאלה גדולה:

כאשר יש להורים ילד שזקוק ליותר עזרה מאשר הילדים האחרים, האם הם עוברים על דברי חז"ל כאשר הם תומכים בו יותר מאשר באחיו?

בכיוון הפוך, הסביר הרב יעקב עדס, בספרו דברי יעקב פרקי מחשבה⁴: יוסף היה בעל כשרון גדול, ויכולתו ללמוד תורה היתה גבוהה יותר משאר אחיו. אנו לומדים זאת מתרגום אונקלוס, שתרגם 'בן זקנים' – 'בר חכים'. יעקב אבינו רצה שיוסף יהיה מודע לכך שהוא בעל כשרון, ולא יסתפק בלהגיע להישגים של אחיו, ולכן נתן לו כתונת שלא נתן אחיו, בכדי שבכך יוסף יבין שנדרש ממנו להתאמץ יותר. ואם כן יוסף לא נזקק לחמלה, אלא להיפך – לעמל ופיתוח היכולות שלו.

פס' ד.	5	בראשית ל"ו, ג.	1
י. ב.	6	ביאור זה הביא הרב איתן שנדורפי בספרו הדר התורה	2
ו, י"ג.	7	בראשית עמ' 239 – 240.	
ח"מ סי' רפ"ב.	8	בראשית ל"ז, ד הערה 18.	3
		מסורת החינוך פרק ד ענף ט עמ' תקצ"ה.	4

העיקר, שסֵפֶק בידו לעשות".

הרי שמותר להעדיף בן על אחיו, אם הדבר נעשה בתמורה לכך שטרם יותר בכיבוד הוריו¹². אמנם, בכל המקורות הללו מדובר בבן שיש לו יתרון על אחיו, ועדיין לא מצאנו תשובה לשאלתנו: האם יש בעיה בכך שהורים יעדיפו בן שנזקק יותר משאר אחיו, כפי סברת יעקב אבינו לדעת הרב היימן?

לשאלה זו, נזקק הרב יצחק זילברשטיין. וכך הביא בספרו שיעורי תורה לרופאים¹³, שנשאל לגבי הורים לילד חרש:

"התפתחותו של הילד החרש מותנית בתרגול ובהקדשת זמן של הוריו אליו. ככל שההורים ירבו בכך וישוחחו עם בנם עשוי הוא להגיע לידי הישגים נכבדים יותר בדבור. ישנם הורים ברוכי ילדים המתחבטים בשאלה למי מהילדים ראוי להקדיש זמן רב יותר: האם לבריא או שמא לחרש. מהי דעת התורה בנידון זה?"

הרב השיב, שישנם שתי סברות להעדיף את התמיכה בילד החרש: א. ייתכן שיש בכך פיקוח נפש, שהרי אם לא יסייעו לילד להגיע לעצמאות, הוא לא יוכל לפרנס את עצמו. ב. האחים האחרים יכולים לקבל עזרה מהמורים והחברים שלהם, ואילו החרש צריך דווקא את ההשקעה של ההורים.

אלא שלאור מסקנה זו, העלה הרב את השאלה שלנו: אם האב יקדיש זמן רב לטיפול בילד החרש, עלולים שאר האחים לקנא, כפי שקרה לאחי יוסף! השיב הרב:

"ואולי בענייננו מותר, כיון שכולם יבינו שיש לרחם יותר על האח החרש ולא יבואו לידי קנאה... על כל פנים יש להסביר לאחיו שילד זה מסכן וזקוק לעזרה יותר מאחרים, ועל כל בני המשפחה לעזור לו".

לדעת הרב זילברשטיין, סברתו של היימן נכונה. אך כדי שלא יקרה מה שקרה בין יוסף לאחיו, יש להסביר לילדים האחרים שגם הם מחויבים בעזרה ובתמיכה באחיהם בעל המגבלה.

מצאנו בפוסקים מצבים בהם אין הקפדה על מתן יחס מועדף. בספר חסידים⁹ כתב:

"אם אדם אוהב את בנו אחד יותר מאחיו, ולא מחמת שהוא טוב מאחיו, אלא לבו אוהבו ביותר, אל יתן לו יותר נחלה מאחיו. אבל אם הוא טוב יותר מאחיו, בלא ידיעת אחיו יכול לתת לו יותר, כי הוא עושה רצון הבורא יותר מכולם ויתן צדקה יותר, לכך ירבה לו".

לדעת ספר חסידים, מותר להעדיף בחלוקת הירושה בן צדיק יותר מאשר שאר האחים, אם שאר האחים אינם יודעים מכך. הסברא בכך היא, שכל החשש הוא שתיווצר קנאה כפי שקרה בין יוסף לאחיו, ולכן אם האחים אינם יודעים מכך, אין חשש.

ואילו לדעת החתם סופר¹⁰, מותר להעדיף בן תלמיד חכם, גם כשאחיו יודעים מכך:

"דוקא כששניהם שווים ממש, והיינו בן בין הבנים, אבל כשיש לו יתרון עליהם בתורה וחכמה וכולם חייבים בכבודו לא שייך קנאה, והיינו טעמיה דיעקב אבינו עליו השלום שעשה לו כתנת פסים כי בן זקונים הוא לו שמסר לו כל דרכי חכמה וכולם חייבים בכבודו ואין כאן קנאה. אך הפסוק מדויק: 'בן זקונים הוא לו' דייקא [דווקא] לו ולא להם, כי בעיניהם לא היה חשוב לחכם וסופר, אך והוא נער את בני בלהה וכו' שחשבוהו לנער ולא לבן זקונים".

החתם סופר מתיר להעדיף בין חכם גם כאשר אחיו יודעים מכך, אבל בתנאי שהאחים מכירים בכך שהם חייבים בכבודו של אותו האח, ועל כן אין לחשוש שיקנאו בו. העדפה של יוסף הביאה לקנאה, כיון שהאחים בכלל לא ראו ביוסף תלמיד חכם, אלא סתם נער. סברות אלו מתאימות להסברו של הרב יעקב עדס, שהבאנו בתחילת דברינו.

בחיבור יפה תואר על מדרש רבה¹¹, הקשה: אחרי שכבר ראינו שיצאה תקלה מהעדפתו של יוסף, מדוע בחלוקת הנחלה מוסיף לו יעקב את שכמ? ומשיב:

"לא קשה, כי זה לו חֶלֶף עבודתו בקבורת אביו, כי הוא

12 ראה בספר משפט הצוואה פרק תשיעי אות א.
13 סי' רי"ב.

9 סי' תתתק"ג בהוצאת מקיצי נרדמים.
10 שבת י: ד"ה ארמי.
11 וישב סימן ח ד"ה שלא.